

CARME BARCELÓ^a

PANORAMA TOPONÍMIC D'UN PASSAT ÀRAB VALENCIÀ

A TOPONYMIC OVERVIEW OF A VALENCIAN ARAB PAST

L'actual concepte de paisatge, tan ample com variat, res té a veure amb els seus orígens lingüístics. Va iniciar la seva vida a França al segle XVII vinculat a la pintura, raó de què a l'accepció genuïna 'quadro de paisatge' s'hi afegís la d'aspecte, vista o imatge que presenta un paratge natural, sobre tot de camp o muntanya (així va definir el mot castellà Antonio Palomino de Castro el 1708); una definició que resta molt lluny del que entén ara qualsevol parlant.

Per tal de contribuir al tema central d'aquest monogràfic, he deixat de banda conscientment l'aplec narratiu, històric o descriptiu d'autors àrabs medievals; no he volgut recórrer als tractats geogràfics i annals de fets polítics o militars, ni a composicions literàries entre les quals destaquen els versos d'Ibn Hafāğa, poeta àrab universal nadiu d'Alzira i famós per mostrar els paisatges de la Ribera amb refinades imatges, una escollida selecció de les quals el lector té ara al seu abast¹.

A fi d'homenatjar el doctor Joan Mateu, amb qui m'uneix una amistat de tants anys, he preferit oferir-li, des de la meua "deformació" professional, un quadre paisatgístic amb pinzellades toponímiques i, més en concret, brindar-li una imatge antiga, treta de noms de lloc valencians.

Els actuals territoris que conformen els estats nacionals de Portugal i Espanya no són muts testimonis dels fets que van tenir lloc a l'Edat Mitjana, quan grans conjunts de la societat que els poblava parlava i sentia en llengua àrab. Ara, tants segles després, els noms de nombrosos indrets guarden antigues llengües perdudes, adoptats i/o alterats, però, per generacions que ni senten ni han sentit mai com a propis aquells vells parlars.

Els topònims s'inspiren conceptualment en motius bàsics, lògics, comuns i reiteratius de les coses que els usuaris veuen. La dificultat està en descobrir-ne l'idioma que els va crear, després que han estat deformats per segles d'ús i ajusts moderns. Ara i sempre l'Àrab disposa d'un lèxic ben ric per anomenar les formes del paisatge, entès com relleu i terreny marítim. Té també abundants mots per a corrents

a Professora *ad honorem*. Universitat de València. E-mail: carme.barcelo@uv.es

1 Labarta, A., Barceló, C. & Veglison, J. (2011). *València àrab en prosa i vers*. València: PUV.

d'aigua, vegetals, usos i tipus de sòl. El valencià té noms d'ètim àrab que adoptà darrere la conquesta cristiana i que, des del punt de vista històric, si es troben a la toponímia és perquè pertanyen a l'ús lingüístic dels nadius. Mots com ara alqueria, safareig, sèquia, entre d'altres, és molt més probable que els hagen imposat els nouvinguts des del segle xiii que no pas els àrabs. Només l'estudi distingirà els genèrics dels autèntics topònims.

Em centraré només als mots que els àrabs usaren per descriure la realitat física². Almàxara (Cs) Muixaraques (A), l'Almuixic (V), el Mosèrec (ant. *Almoxoroc*, A) són llocs a la solana. Alquibla (Cs, V), Alquible (V), Alquebla (A), Alcubles (V) s'orienten a migdia. L'Alhambra (A), Alfambra (Cs, V) i Ambre (ant. *Alfambra*, V) és terreny roig i Albaida (Cs, V), blanc. L'Almorxó (A) és sorral. L'Arrif (V), plana marina a la costa, s'oposa a Givalcolla (Cs) serra del cim i a les muntanyes: alta Javaloiès (Cs) i gran l'ant. *Gebalcobra* (ara Tavernes de la Valldigna, V).

Elevacions del terreny sobresurten d'altres punts elevats, roques, penyes i de les planes. Les Alcus-ses (ant. *Alcuça*, V) és cim, Almardà (V) penyal, la Safra (A, Cs), Suera (Cs) i Sufera (Cs) roca i la Safor (V) penyes; l'Alcúdia (V, Cs, A) i l'Alcudiola (ant. *Alchudia*, V) turó o pujolet; Làcova (V), les Llàcoves (V), l'Alècua (A) i la Llàcua (ant. *La Lacava*, Cs) una costera marcada mentre que l'Ocaive (V) és més menuda. Rafelguaraf (ant. *Rahal Alarof*, V), l'Aljorf (V), Rubau (V) i Tulell (ant. *Atulyel*, V) són tossals i Sumet (Cs) pujols.

Hi ha passos naturals on s'aprofita la part més profunda per conrear, abastir-se d'aigua i transitar: l'Almadec (A, V) coll; l'Alfnac (V, Cs) freu; el Sit (A) i el Cid (Cs) pas entre muntanyes; Almassil (V, A), el Massil (V), Massil (V), El Macil (V, Cs), els Massils (A) són coll, estret, barranc o rierol; Alfeig (Cs) i Fleix (A, Cs) congost i si és menut els Alfijons (A).

El nom genèric de riu, riera o vall abunda a la península i el descobrim al territori a Guadalest (A), Guadasséquies (V) i Guadassuar (V). El Túria, pel color de la pedra calcària que arrossega, anomenaren Guadalaviar 'Riu Blanc' (Te). Quant a fonts d'aigua, element bàsic per sobreviure: Ressalany (V) cap de la font, l'Alfama (V, A) font termal, La Marfala (V) brollador i Ria (V) una deu. Rambla, arenal o sorral, ha passat al lèxic comú, però trobem el plural a l'Arrimall-Roig (A). Alzira (V) és la ben famosa illa de riu i l'ant. *Almodòver* (Guardamar, A) un meandre del Segura. Alèdua (V), l'Èdua (V), la Dèula (ant. *l'Alèdua*, A, V) i Édua (Cs) recorden el marge esquerre del riu. Junts al mot marjal hi ha marenys: Almarx (A, V), Almorx (ant. *Almerig*, V) i El Almajal (A, Cs); Margequivir (A) marjal gran i Almorroig (A), Almorrocho (Cs) i Amoloig (A) aiguamolls. Hi havia llacs d'aigua dolça a l'Algudor (V) i d'aigua salada a l'Albufera (V) i l'Albufereta (A), mentre que Silla (ant. *Cilla*, V) fa referència a un torrent o punt d'inundació d'una vall.

Hi ha foies i depressions del terreny: Alfafara (A) i Alfafar (ant. *Alfafara*, A) vall; Alfàndec (V), Alfonteguilla (ant. *Alfandech*, Cs) i La Alfándiga (Cs) barranc; l'Alguenya (ant. *Alhenia*, A) i l'Arguenya (A) revolta d'una vall; Botaia (V, Cs) i la Putaia (V) petita vall i l'Albotaina (V) depressió xiqueta; Alfofra (A) i l'Ofra (ant. *Al Hofra*, A, V) foia i el Fofar (V) i Alfafara (ant. *Alfufar*, V) foies; Alcodar

2 A les citacions faig ús de les abreviatures: A, Cs, V per a les tres províncies; ant. en referències a formes antigues, que van en *cursiva*.

(ant. *Alcodair*, V), Algóder (V) i l'Algoda (A) olleta i l'Orxa (ant. *Lorcha*, A) torrentera. De cavitats, amb formes i dimensions variables, hi fan menció l'Algar (A, Cs, V), cova, l'Almaguer (V) caverna, Daimés (A) i Deimés (A) terra baixa, Daimús (V) i Ademuz (V) depressió. Posaré punt final al dibuix passant a l'altiplà en Almeida (A), baixant al pla en Albasset (V) i Albacet (V) i eixint a l'espai obert d'Orba (A, V)³.

Tant de bo l'amic Joan hi trobe alguna dada que li resulte d'interès!

3 Els ètims dels exemples són a Barceló, C. (1983). *Toponímia aràbiga del País Valencià*. València: IFV; i Barceló, C. (2010). *Noms aràbics de lloc*. València: Bromera.

Cómo citar este artículo:

Barceló, C. (2022). Panorama toponímico d'un passat àrab valencià. *Cuadernos de Geografía*, 108-109 (2), 913-915.

Esta obra está bajo una licencia de Creative Commons Reconocimiento-NoComercial-SinObraDerivada 4.0 Internacional.

